

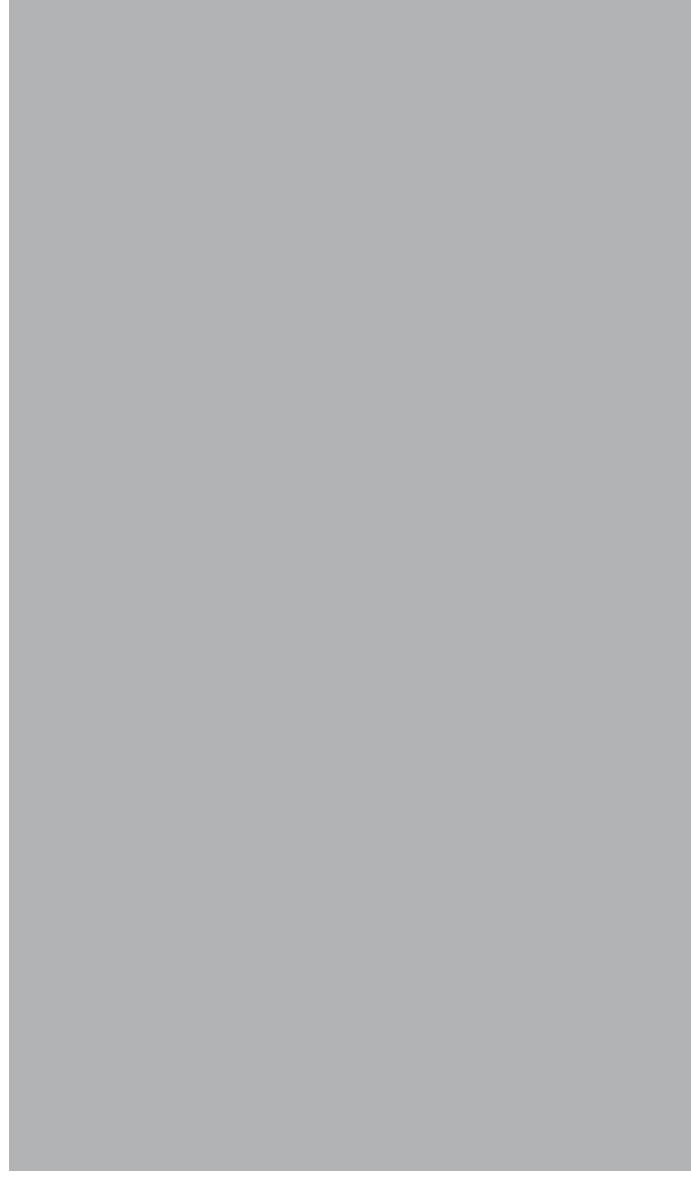
TRACK

Linda Grantová

KDYŽ JSEM ŽILA V MODERNÍ DOBĚ

TRACK

Linda Grantová KDYŽ JSEM ŽILA V MODERNÍ DOBĚ

 KNIHA ZLIN

Linda Grantová

KDYŽ JSEM ŽILA V MODERNÍ DOBĚ

Copyright © 2000 Linda Grant
Translation © Pavel Bakič, 2011

ISBN 978-80-87162-38-5

Michele a Johnovi

Poděkování

Jsem velice zavázána A. J. Shermanovi za jeho neocenitelná bádání ohledně popisovaného období. Promluvy kolonizátorů jsou zčásti převzaty z dopisů, pamětí a deníků citovaných jím v knize *Za mandátu: Britské životy v Palestině 1918–1948* (Mandate Days: British Lives in Palestine 1918–1948, Thames & Hudson Ltd, 1997).

V zachycení prvních let kibucu jsem vycházela z článků Assafa Inbariho o založení kibucu Afikim, publikovaných v izraelských novinách Ha'aretz.

Kniha Joachima Schlöra *Tel Aviv: Ode snu k městu* (Tel Aviv: From Dream to City, Reaktion Books, 1999) vyšla pro účely tohoto románu příliš pozdě. Pokud se chcete o historii města dozvědět více, sáhněte po ní.

Uctivě děkuji Jasafu Nachmajasovi, Lotte Geigerové, Jonathanu Spyerovi a dr. Michaelu Levinovi z Izraele, Judahu Passowovi, své redaktorce Frances Coadyové a svému agentovi Dereku Johnsovi z Londýna.

Tvoří národ, a přitom postrádají pilíře národa. Jsou odtělesněný přízrak... Klademe si dnes otázku: „Kdo jsou Poláci? Kdo jsou Francouzi? Kdo jsou Švýcaři?“ V odpověď vám každý poukáže na území, na určité instituce, na zákonodárný sbor, a obyčejný člověk bude přesně vědět, kým je. Má pas. Když se zeptáte, kdo je to Žid – inu, to je osoba, která vám musí svou existenci obšírně vysvětlit, a jakmile někdo musí svou totožnost vysvětlit, upadá v podezření...

Výpověď Chajima Weizmanna před
Zvláštním výborem OSN pro Palestinu,
8. července 1947

Vzpomínám, jak mi bylo dvacet. Byla jsem v letech, kdy se všechno zdá možné, a začínala doba, ve které všechno možné skutečně bylo. Zasněně jsem postávala na palubě: proplouvali jsme Středozezemním mořem z jednoho konce na druhý, kolem Kréty a Kypru tam, kde začínal Východ. *Mare nostrum*. Naše moře. Mně ale nešlo o historii, hledala jsem místo zbavené přetvářky a sentimentality, místo, kde se život vrátil ke své nezaplevelené podstatě a kde je všechno zásadní, vážné a především moderní.

Tohle je můj příběh. Každý Žid má svůj. Jestli neholdujete pikareskním vyprávěním plným nepravděpodobných příhod a úmorného vysvětlování, držte se od Židů dál. Pokud upřednostňujete přímočarost, poslechněte si někoho jiného. Třeba se dokonce sami dostanete ke slovu. My začínáme větu takto:

„Poslouchejte...“

Jeden z námořníků mě upozornil na loďku na obzoru, jednu z těch, které už měly mít coby plavidla doslouženo, protože se jejich život nachýlil, padly ale do rukou lidem, kteří s nimi ještě chtěli vyrazit na poslední plavbu. „Víte, o co jde?“ zeptal se.

Věděla jsem to, ale nechala si to pro sebe.

„Nepřistanou,“ zavrtil hlavou. „Chytnou je.“

„Vy jim držíte palce?“

„Ovšemže držím. Kdo by nedržel? Ale nemohou si jen tak jít, kam chtějí. To prostě nejde. Budou se muset složit jinde.“

„Kde?“

„Vím já? S námi to snad nemá co dělat.“

„Takže si nemyslíte, že by vznik sionistického státu byl nevyhnutelný?“

„Však oni se zařídí, ať je osud zavane, kam chce. To jim vždycky šlo.“

Tentokrát je to jiné, pomyslela jsem si, ale nahlas nic neřekla. Stejně jako lidé na obzoru jsem pevně věřila, že se plavím za domovem, na rozdíl od nich ovšem z přesvědčení, nikoli z nouze.

Pak jsem ho spatřila – palestinské pobřeží. Vynořil se haifský přístav, za nímž se zdvíhaly svahy pohoří Karmel, porostlé cypřiši, olivovníky a borovicemi. Ne že bych věděla, že to jsou cypřiše, olivovníky a borovice, nepoznávala jsem vůbec nic. V nejmenším jsem netušila, na co se dívám. Připlula jsem z města, kde z asfaltových chodníků vyrůstalo pár přehlížených, opomíjených stromů beze jména. Poznala jsem pampelišky, sedmikrásky a růže z květinářství, tím to ale končilo, dále jsem se do hájemství přírody nikdy nezatoulala. A co je to za Angličanku, když při pohledu na strom podle kůry nebo listů nepozná, o jaký druh se jedná? Mohla jsem snad být Angličanka, ať si v mých dokladech stálo, co chtělo?

Někteří pasažéři na palubě kolem mne se křížovali a mumlali „Svatá země“. Napodobila jsem je, přestože jsem před očima měla něco dočista jiného.

Vím, že ve mně lidé v té době viděli ledaskoho. Byla jsem pro ně záhada, nestoudná lhářka, nebo běženkyně, podobná těm v táborech. Já se ale cítila jako kukla,

ani housenka, ani motýl, něco mezi tím, něco uzavřeného, tajnůstkářského a procházejícího jakousi zásadní proměnou, tak jako se v té prapodivné době těsně po válce měnil v něco nového svět sám, v něco, co nebyla ani válka, ani návrat do časů před ní.

Psal se duben roku 1946. Středozevní moře kypělo dopravním ruchem. Vítězství viselo ve vzduchu jako závoj zakrývající, co bude dál. S odstupem padesáti let je snadné tehdejšímu vývoji porozumět, v tu chvíli však byl člověk jeho *součástí*. Dějiny nebyly zábavní park, bezprostředně jste je prožívali. Týkaly se vás, ať se vám to líbilo nebo ne.

Netušili jsme, že poslední měsíce roku 1946 a začátek roku nového přinesou zimu tak tuhou, že krutější nikdo nepamatoval. Amerika i severní Evropa toho roku zmrzly na kost. Ve filmovém zpravodajství společnosti Pathé byly k vidění ženy sbírající po ulicích londýnského East Endu kousky uhlí. Už dříve jsem na stránkách časopisu Life viděla, co zbylo z Berlína – spojení okázalosti a destrukce, zlomky čehosi, co působilo dojmem staré, mrtvé civilizace, vrak ponechaný jako potupná připomínka porážky. Viděla jsem lidi prodávající drobký někdejšího civilizovaného života. Hladovějící ženu natahující ruku s lichou rudou botou na vysokém podpatku. Muže snažícího se vyměnit titěrný zvonek za krajíc chleba. Chlapce nabízejícího vojákově Rudé armády sestřinu panenku.

Stejně krutá zima sevřela celou severní polokouli. Chlad, který zabíjel v Německu, se chystal zabíjet všude. Zatím ale do zimy zbývaly celé měsíce a já si na palubě užívala vlahé jarní počasí, přidržovala se nazeleto nabarveného lodního zábradlí a sledovala, jak se Palestina vynořuje z vonného ranního vzduchu a roste do hmatatelného tvaru.

V Pláči Jeremiášově jsem si jednou přečetla tato slova: *Dědictví naše obráceno jest k cizím, domové naši k cizozemcům. Kůže naše jako pec zčernaly od náramného hladu. Cesty Siona kvílí, že žádný nepřichází k slavnosti. Všecky brány jeho zpusťly, kněží jeho vzdychají, panny jeho smutné jsou, on pak sám pln jest hořkosti.*

To vše se ale mělo změnit. Chystali jsme se svou budoucnost zvrátit silou. Chystali jsme se vyhnat cizince, pohřbít zčernalé mrtvé, rozbořit imigrační stanoviště a zapomenout na hořkost. Už žádný pláč. Nic podobného už se nám nemělo nikdy přihodit. Tentokrát jsme disponovali *zbraněmi* a podzemními armádami, partizány, ručními granáty, hřebíkovými bombami, všeobsáhlými znalostmi o dynamitu a TNT. Měli jsme špehy v řadách nepřítele a věděli jsme, jak naložit s kolaboranty.

Byla jsem dcerou nového Sionu a když výstupní můstek zaduněl o molo, zachvěla jsem se. Nasadila jsem si klobouček a bílé bavlněné rukavice, zatvářila se, jak se slušelo, a čekala na vylodění na počátku pádu Britského impéria.

Kdo vlastně *byla* Evelyn? Kdo vlakem překonal Francii a v Marseille nastoupil na loď?

Pouhé rozpracované dílo, vlastně ani to – předběžný náčrt osobnosti. Bylo mi sotva dvacet a co v tom věku ví člověk o světě?

Poslouchejte: pro začátek jsem nikdy nepoznala svého otce, takže jsem byla z poloviny nepopsaná. Matka tvrdila, že to byl Američan ze San Francisca. Měla jejich společný snímek, pořízený roku 1923 pouličním fotografem na Trafalgar Square. Otcí na něm není pořádně vidět do tváře, stíní mu ji totiž krempa klobouku. Jmenoval se Arthur Bergson a odjel zpět do Ameriky s příslibem toho, že se za čtyři měsíce vrátí a matku si vezme. Nikdy už ho nespatriła a on se nejspíš nikdy nedozvěděl, že má někde na světě dceru.

Matka vyrůstala ve čtvrti Whitechapel v londýnském East Endu. Její rodiče pocházeli z Lotyšska, od pobřeží Baltu, a anglicky neuměli ani slovo. Byla nejmladší ze sedmi dětí, divoké, neposlušné děvče, narozené jako jediné ze sourozenců v Anglii.

Sedávala jsem jí před spaním na kolenou a poslouchala její vzpomínky na dětství. Před hnědýma očima jí při tom vystávaly věci, které jsem já nikdy nespatriła. Přišlo

mi to nespravedlivé, neměly jsme přece nic než jedna druhou a navzájem jsme pro sebe představovaly celý svět. „Víš, žili jsme v obrovském špinavém domě,“ vyprávěla mi, „nebo mně alespoň obrovský přišel, a všichni jsme spali na péřových matracích a matka s otcem zůstávali dlouho vzhůru, hráli karty a v jidiš si povídali o zemi a městě, odkud pocházeli, a o člověku, co prodával krávu a podfoukl kupce, nebo o tom, jak tatínka bil učitel v *chederu*, nebo o větru profukujícím dřevěnými domy.

V jednom koutě dvora jsme měli sud slanečků, Evelyn, a slepice v malé dřevěné posadě a v pátek ráno vycházela maminka v papučích a silnýma rudýma rukama jednu slepici vzala a zakroutila jí krkem a já při tom zůstávala vevnitř a zacpávala si uši, abych neslyšela ostatní slepice kdákat. Brácha Hymie se mi smál, napodoboval slepici a pobíhal po pokoji. To ti byl příšerný, škodolibý kluk, tenhle Hymie, vrátil se ale z války s poraněnou hlavou, nechtělo se to zahojit, a pak umřel na chřipku jako má sestra Gittel. Bylo jí šestnáct a ležela v posteli a pátý den měla plíce plné krve. Maminka přišla zvenčí a sekáčkem srazila tomu ptákovi hlavu a v kuchyni to smrdělo tmavou krví. Bylo to hrozné, Evelyn, hrozné. Všechno mi tam přišlo hrozné. Všechno.

Záchod byl také v koutě dvora a v zimě voda v míse zamrzala. Utírali jsme se rozstříhanými novinami psanými v jidiš, a když jsem tam v té tmě sedávala a poslouchala hrabání slepic, snila jsem o jiném životě, o pořádném životě, kde by všechno pěkně vonělo a nic člověka neobtěžovalo.“

Seděla jsem jí na klíně s vlasy natočenými na papírové ruličky. Jednu jsem zkusmo vytáhla, jestli už se mi neudělaly pořádné kudrny.

„Říkali pencím, šilinkům a šestipencím kopějky a mě to rozčilovalo. Žili tady v Londýně, ale chovali se, jako

by nikdy neopustili Lotyšsko. Proklínali cara a tančili po dvoře, když se doslechli, že byl zavražděn – a jeho děti s ním.

Ve čtrnácti mě poslali na Cable Street, abych tam šla pracovat do továrny na pentle, jenže mně se nechtělo. Prošla jsem naší ulicí a pak hned nasedla na tramvaj, odjela až do West Endu, zašla do kina, kde běžel film s Mary Pickfordovou, a pak jsem se snažila vypadat jako ona a nechávala si od holek říkat Mary. Mary! Bože můj, to je nějaké jméno pro Židovku?

Když jsem přišla domů, táta mě seřezal a donutil mě do té továrny zajít druhý den, ale chodit do kina mi nezabránil. V sedmnácti jsem takhle poznala na Edgware Road tvého otce. Ten jeho americký přízvuk mě samozřejmě hned přesvědčil, že se mám nechat pozvat na čaj, navíc když se ukázalo, že je z Kalifornie jako filmové hvězdy. Víš, Anglie pro mě tehdy byla jen taková zastávka na půli cesty, jenom zdržení na výpravě do Nového světa, a s Arthurem jsem se chystala tu cestu dokončit, když na ní rodiče kvůli tátově hlouposti ztroskotali. Nerozuměl tomu, co stálo na lístku, a místo do Ameriky nám zaplatil cestu sem.“

Tolik příběh mé matky a jejího života beze mne. Slyšela jsem ty historky tolikrát, až se prošoupaly do průhledna, málem skrz. Nakonec přeskakovala až k mému narození v útulku pro Židovky, které sešly ze správné cesty. O těchhle ústavech se nemluví, ale existovaly a plnily kolébky norwoodského sirotčince. Podle maminky je živila pěkná řádka bohatých mecenášů, z nichž někteří se živě zajímali o další osud děvčat, která zařízeními prošla. Jeden z nich se matky ujal a zařídil jí místo v kadeřnictví na Regent Street – letělo tehdy mikádo a naondulované vlasy. Jmenoval se Joe Hertz. Pro mne strýček Joe. V matrice byla matka zapsána jako Miriam Černovská,

rozhodla se ale s minulostí skoncovat a přejmenovat se na Marguerite. Za příjmení nám oběma vybrala Sertová, protože prý je to stručné a jakoby odnikud.

„Povídej mi o tátovi,“ škemrala jsem. Dozvěděla jsem se však jenom tolik: „To ti byl fešák. Nosil klobouk s ohrnutou krepou, aby si zaclonil tvář, a kouřil cigarety s filtrem.“ Nic víc. Měla jsem za otce Žida s nejkratším příběhem na světě.

Také jsem ale měla strýčka Joea a jeho příběh stál za to! Jako mladík se přistěhoval z Varšavy, jeho rodina si dopřávala zimní kůry v rakouských lázních a otec procestoval celou Evropu coby obchodník se šperky. Strýček Joe dodnes cítil na jazyku chuť čokolády, kterou tatínek dovezl z Paříže, a sýra v gázovém obalu, se kterým se vrátil z Antverp. Vzpomínal na otcovo vyprávění o cestách do Ruska, kam ho koncem století zavedly dodávky safírů do Rigy: o nekonečném lese a vyprahlém, voňavém klidu v něm, o křupání suchého sněhu pod koly vozu, o příjezdu do města, malé metropole židovských dřevorubců a zaměstnanců pily, neotesaných mužů s dlouhými plnovousy a *cicit* visícími zpod vestiček. S vyhrnutými rukávy si přehazovali březové fošny a jejich volání a kletby v jidiš nejdříve zamrzaly v ledovém vzduchu a pak se rozplývaly v bílých obláčcích páry. Kde byli teď? Tak jako jejich jazyk se proměnili v mlhu.

Záhy jsem tím pádem pochopila, že Anglie netvoří celý svět. Dozvěděla jsem se, že částečně patřím do jiné země, dokonce na jiný kontinent, kde se věci dělají jinak, a že to, co považuji za skutečné, není pevně dáno a může se proměnit v něco jiného, tak jako carské Rusko nebylo totéž co Rusko současné.

Má matka zasvětila život úloze milenky a osvojila si umění menší kurtizány: jak se oblékat a malovat, jaké

parfémy používat. Po ránu jsem ji sledovala, jak sedí v natáčkách před zrcadlem a roztírá si po tváři pleťový krém nebo si ostrou pinzetou vytrhává obočí do tvaru dvou zaskočených černých závorek a holou kůži si pak zapudrovává. Vyznala se ve smyslných půvabech svého těla a v tom, jak jimi očarovat milence. Pěstovala si vytríbenou ženskost a přesně věděla, jak si kloboukem, útržky závoje a přimalovaným znaménkem krásy přidat na svůdnosti. Rozuměla tajemné moci šarmu a mě její záhadné umění fascinovalo a děsilo zároveň.

Sdílely jsme spolu veškerá tajemství. Byly jsme nerozlučné. Chodily jsme do kina a pak do kaváren řetězce ABC na čaj a koláčky s rozinkami. Jednou do roka jsme se vlakem svezly na týdenní pobyt v brightonském hotýlku a chodily na muzikály na konci mola. Obě jsme milovaly Maxe Millera. „Strašný sprosták,“ říkala maminka, „ale člověk se musí smát.“

Strýček Joe měl pod palcem několik firem, mezi nimi obchod s doutníky na Jermyn Street, a v domě na předměstí Hampstead Garden si vydržoval *skutečnou* manželku. My jsme coby rodina číslo dvě žily v bytě nad koloniálem, rozloženém do třech pater po dvou malých pokojích. Strávila jsem dětství ve společnosti Italů, Belgičanů a prodejců nožů a kuchařských čepic. Na Vánoce nám ze soucitu kupovali kynuté máslové koláče ovoněné citrónem a velké jako chrámové kupole, případně dortíky se zralými šarlatovými jahodami na kopci pudinku nebo marcipánové pamlsky ve tvaru ovoce.

Jestli mi strýček Joe nahradil otce? Zhodnotili jsme jeden druhého, a zatímco on mě přijal jako dítě, kterého se nemůže zbavit, jestliže stojí o matku, já v něm spatřila člověka, se kterým mohu manipulovat, abych dosáhla svého – má matka totiž nedovedla nikým manipulovat ani za boha. Vždycky jsem věděla, že jsme na druhé koleji,

že má Joe další dcerunky, přesně vzato čtyři, které hýčká, rozmazuje a zasypává ještě větším přepychem než nás, přepychem, který ony braly za hotovou věc a se kterým já se naučila *počítat*. S touhle rodinou se předváděl před světem, to je bral do synagogy a představoval je obchodním partnerům. A po jeho smrti to měli být *oni*, komu budou lidé na pohřbu potřásat rukama a přát jim, co se při takových příležitostech přeje: „Dlouhý život.“

My byly stínová rodina, vlastně jsme tak docela neexistovaly. Občas se mě na ulici zmocnil pocit, že jsem neviditelná, že by mnou dotek ruky prošel skrz. A přitom jsem chtěla být vidět. Uvnitř jsem křičela: Na *mě* se podívejte, věnujte mi trochu pozornosti!

Musím ale uznat, že byl Joe mé matce oddaný. Špitali si v jidiš, jazyce, který měli jen pro sebe. Mám za to, že ji miloval. Kdykoli ho o něco poprosila, což nebylo často, pokaždé jí vyhověl a vytáhl šekovou knížku. Zaplatil mi vzdělání na soukromé škole, která mě připravila na daleko světlejší budoucnost, než bych jinak mohla očekávat. Udělal to, protože byl Žid a šel po tom nejlepším, po tom nejlepším, co šlo koupit za peníze. Byl přesvědčen, že jakmile jste ho jednou dosáhli, vzdělání nikdy nepřijde vniveč a nikdo vám ho už nevezme.

„Jak kdysi řekl jeden velký muž,“ – velké muže strýček Joe bezmezně obdivoval – „když se nazpaměť naučíte báseň a pak vás zavřou do vězení, ta báseň vám zbyde.“ Chtěl, abych se navrčela úryvky z Wordswortha, Tennysona a Browninga. Samá výpravná díla. „Co je to za báseň,“ zdůvodňoval strýček Joe, „když zároveň nemá příběh?“

Takže ano, byl to dobrý člověk, skutečný *menč*, ale i tak mi dělalo starosti, že maminka navzdory zručnému zacházení s kosmetikou rozhodně nemládne. Má předčasná vyspělost a nepřístojně brzy nabytá moudrost kurtizán

mi říkaly, že strýček může ve svém tělesném i finančním opečování dříve či později ustát a zanechat nás svému dřívějšímu nuznému osudu.

Mezitím jsem se snažila přijít na to, kdo vlastně jsem. Nakonec mi jako nástroj sebepoznání zůstal jedině jakýsi úlomek něčeho většího, a tak jsem se pokoušela zjistit, z jakého celku se odštěpil.

Ukázalo se, že je součástí příběhu, že jsem postavou velkého vyprávění, které započalo ještě před mým narozením. Co jsem byla zač? Židovka. Jak jsem na to přišla? Díky povídání, které jsem slýchala o Polsku a Lotyšsku, a také díky tomu, že jsme žili v době, kdy světem obcházel vlk antisemitismu.

A díky tomu, že jsme bydlely v Soho.

Někde jinde bychom se možná s matkou musely své identity vzdát. Možná bychom se jakožto svobodná matka s dcerou snažily na sebe zbytečně neupozorňovat, v Soho na tom ale za mák nesešlo. Nikdo se na nic nevyptával. V těch pár ulicích mezi Shaftesbury Avenue a Charing Cross Road byla odlišnost přijatelná, byla *normální*. Všichni jsme patřili k menšinám, nebyli jsme místní. Každá skupinka měla vlastní kostel a společenský klub, malé kolonie, ve kterých jsme uchovávali tradice našich domovin. Já s matkou jsme tak třikrát do roka, o nejvýznamnějších svátcích, chodily do synagogy na Dean Street a mezi shromážděnými burziány a prodavači, herci a impresárii skláněly hlavy nad modlitebními knížkami.

Vyrostla jsem ve světě nočních ulic, ve kterých vášní zapálení i beznadějí pobledlí nápadníci čekali po představení s pugétem na herečky; ve světě drobných baletek z divadla Sadler's Wells, které bez kostýmů a v gabardénových přšipláštích vypadaly jako hnědí střízlíci a hrály si pohublé ruce o šálky čaje; ve světě ztroskotaných

veteránů první války, foukajících na Strandu do harmonik; ve světě jantarových a šarlatových plamenů, na kterých se v pouličních zákoutích opékaly kaštiny; ve světě rozzářených výloh obchodního domu Fortnum and Mason, za nimiž jednou nastříbrno natřené lepenkové koně táhli pohádkový kočár s Popelkou; ve světě elektrických reklam na Piccadilly Circus a bronzového Erota s lukem a šípem.

To byl můj domov, nikdy jsem ale nezapomínala, že jsem židovské dítě vyrůstající v křesťanské zemi. Že mě každou neděli ráno budí kostelní zvony, znějící nad celou křesťanskou Anglií, a že jejich svolávání k Bohu není určeno mně. Po zvonění se rozhostilo ticho. Obchody stáhly rolety, trhovci na Berwick Street přestali doplňovat stánky a zametat zelné listy, divadla ztemněla, hospody zavřely. Když jste nasedli na autobus a vyjeli na předměstí, dočkali jste se leda jednotvárné vůně připravovaných pečínek, prosakující pod zavřenými předními dveřmi. O nedělích se život zastavil. Anglie se proměnila v márnici. Venku se po ulicích ploužilo pár oživlých mrtvol. Nikdy jsem nepochopila, proč to Anglie dělá, proč si v neděli zastavuje krev v žilách a v pondělí ráno ji znovu nechává rozproudit. Aby si odpočinula? K čemu odpočinek? Odpočívá se v noci, v posteli!

Vyrůstala jsem jako židovské dítě v zemi, kde jsem na rozdíl od Ameriky nemohla nijak přispět k utváření národní identity. Ta byla po staletí pevně dána.

Bylo mi osm a už jsem byla něco exotického. Angličané přitom krmili své psy lepším jídlem, než jaké si dopřávali sami. Fascinovali mě. To *oni* byli jako z jiné planety.

Měla jsem kulatou tvář, tvrdohlavou povahu, černé vlasy, příliš rudé rty a příliš černé oči. Dorůstala jsem do ostražitě mladé ženy, které při pohledu do zrcadla přišlo,

že by měla mít o chlup delší krk a která si musela násilím kadeřit vlasy za pomoci silných chemikálií. Byla jsem od přírody hádavá, matka mě ovšem včas upozornila, že se to u žen nepovažuje za přitažlivé, a tak jsem se od ní naučila držet jazyk za zuby a ze všech sil si pěstovat půvab a ženskost.

Když se mu zákazníci zdráhali zaplatit horentní sumy za jeho nejlepší doutníky, říkával jim Joe: „Pane, jen jedna věc je horší, než být na mizině: vypadat, že jste na mizině. Posadíte se ke stolu v restauraci, zapálíte si jeden z těchhle doutníků a můžete si objednat sklenici vody. Uvidí v tom rozmar boháče. Zpalte si woodbineku a vykopnou vás.“

Tvařte se, že vám patří svět, i když to tak není. Co můžete ztratit?

„Nakupovat lacino se nevyplácí,“ tak zněla další z Joeových maxim. A „Jen bohatí si mohou dovolit kupovat levné boty.“

I tahle ponaučení ze mě dělala Židovku.

Netuším, co kupoval svým ostatním dcerám, ale k nám do bytu od chvíle, kdy jsem se naučila číst, přicházel strýček Joe s balíčky knih v hnědém papíře: romány Charlese Dickense a Anthonyho Trollopa, které po rozbalení a přečtení zaujaly místo v řadě, ohraničené sladěnými porcelánovými zarážkami ve tvaru bělohlavých koní s hnědými hřívami. Pak jim ovšem začal být toaletní stůlek malý a z obchodního domu Selfridges dorazila knihovna o třech poličkách. Ve třinácti letech mi strýček Joe věnoval svazek reprodukcí různých starých mistrů, mezi nimi Leonarda da Vinciho a Rafaela, a to mě přimělo jít si prohlédnout originály do Národní galerie. V jejích prochládlých místnostech jsem za poklidných nedělních odpolední mezi cize působícími krajinami Toskánska a Florencie narážela na zástupy známých tváří: na krále a vévody a papeže a kardinály a mladíky s velkýma hnědýma očima a na bledolící madony s jejich životem kypícími, dobře živenými děťátky. Vesměs byli velice podobní mým sousedům ze Soho. Hoch – obsluhující za pultem v italském hokynářství – musel být potomkem Medicejských a kněz sklánějící se nad Ježíškem jako by z oka vypadl otci mé kamarádky Gabrielly, mrzoutovi s černým obočím, který se živil pokládáním mozaikových podlah

v domech boháčů. Přivezl si řemeslo z Itálie, zdědil je po otci a dědečkovi, kteří je před ním vykonávali v kostelích na Benátsku.

Proto jsem se v Národní galerii cítila více doma než v Anglii a rozhodla jsem se stát malířkou. Poprosila jsem o skicák a také ho dostala, i s plochou kovovou krabicí pastelek značky Caran d'Ache, a začala jsem v barvách zachycovat život, jak jsem jej poznávala.

„Zabili jste našeho Pána,“ zasyčela mi do ucha učitelka a popadla mě za zápěstí, když jsem se se svými dvaceti spolužáky hrnula na přestávku ven ze třídy a dolů ze schodů. Takovýhle antisemitismus člověka neděsil, jen se staral o to, abyste nezapomněli, že nepatříte mezi ostatní a že nejlépe uděláte, když se pokusíte přizpůsobit.

V hodinách náboženství nám ukazovali obrázky Svaté země. Viděli jsme z ní jen kostely a křížovou cestu a Galilejské moře, kde Ježíš kráčel po vlnách. Betlém nám popsala učitelka, která jej navštívila. Palestinu považovala za britskou záležitost, přestože šlo o moje území, ne její. Bible krále Jakuba, rozplývala se, je *triumfem* anglické literatury.

„Byla jste v Tel Avivu?“ přihlásila jsem se s otázkou.

Zamračila se. „Tam není nic zajímavého.“ V jejích očích uvízla Palestina před dvěma tisíci lety v časové anomálii. Nespojovala si s ní nic modernějšího než dejme tomu křížáky.

„Slyšela jsem, že Britové v Palestině...,“ pokračovala jsem.

„Politiku sem prosím netahej, Evelyn.“

Mě ale politika odkojila. Na krbovou římsu bytu v Soho nám strýček Joe postavil modrobílou pokladničku Židovského národního fondu, do které jsme házeli půlpence,

pence, trojpence a občas dokonce šilink. O každých narozeninách slavil strýček Joe další rok mého života vhozením celé půlkoruny.

„Tenhle kousek malé Evelyn,“ říkával, „nám vzklíčí v půdě židovského domova.“ V kanceláři za obchodem s doutníky mu visely zarámované plakáty ušlechtilých, svalnatých postav – obdělávajících palestinskou půdu. Každý rok mu přicházel další. Představovala jsem si samu sebe jako květinu nebo strom v ruce židovského hospodáře. To pomyšlení se mi líbilo.

Jednoho deštivého nedělního rána roku 1938, kdy Londýn páchl vlhkým tabákem, promáčenými zahrada-
mi a nemytými těly, jsme se s maminkou vydaly metrem do hendonského kina a navštívily film jménem *Zaslíbená země*. Spatřily jsme Zeď nárků a poutníky tančící na palubě lodi s přistěhovalci. Spatřily jsme budování elektrické sítě, vrtání studní, hospodaření v kibucu, spatřily jsme židovské noviny, židovskou banku, židovskou kliniku v Jeruzalémě – a vyslechly jsme si koncertní provedení Haydnova *Stvoření světa* v amfiteátru na hoře Skopus. V plamenné řeči, pronesené na závěr odborovým předákem, nám bylo řečeno, že sionistická vlast je novodobou utopií.

Nás s maminkou to dočista ohromilo. Židovská země! Všechno židovské! Jak je to možné? Všimly jsme si mezi diváky strýčka Joea s jeho druhou rodinou. Čtveřice dcer zívala nudou, strýček Joe byl ale první, kdo po zatažení opony povstal a začal tleskat a jásat. „Příští rok v Jeruzalémě!“ provolával.

Jednou mi v novinách ukázal náborový inzerát palestinské policie.

Jste zdráv na těle i na duchu? Nemáte závazky a toužíte po pravém mužském povolání, jednom z nejdůležitějších

v Britském impériu? Láká vás služba u elitní jednotky v zemi písečných dun a olivových hájů, historických měst a moderních osad? Rád byste za takový život dostával pořádný plat, *ze kterého se dá našetřit*? Přečtěte si, jak se přihlásit k Palestinskému policejnímu sboru!

K inzerátu byla připojena kresba, na níž muž v krátkých kalhotách a podkolenkách řídil dopravu. Z jednoho směru se blížilo auto, z druhého osel. Níže následoval další obrázek, zachycující Araby na velbloudech.

„Kde jsou Židé, Evelyn?“ ptal se strýček Joe.

„Nikde, strýčku Joe,“ odpověděla jsem.

„Tím pádem ten obrázek lže, protože Palestina je Židů *plná*.“

Ovšemže byl sionista. Kdo tehdy nebyl?

Občas jsme s matkou zavítaly do Speakers' Corner v Hyde Parku a pokoušely se rozlišit rozumné řečníky od obyčejných pomatenců – náboženských maniaků, fanatických vegetariánů... Věděly jsme, že v ulicích Vídně a Berlína bijí Židy. Bylo mi dvanáct a pokřikovala jsem: „Nechceme politické ústupky!“ Matka se pod kabátem rozklepala.

„Co s námi bude?“ hlesla cestou domů v autobuse.

„Neboj, mami,“ utěšovala jsem ji. „Já nás ochráním.“ Všechno se ve mně totiž bouřilo a vzteky jsem v palčácích zatínala pěsti. Pohlédla jsem do maminčiny milované tváře a pomyslela si: „Ani jedna z nás nikdy nezemře.“

Když vypukla válka, ještě více jsme se s maminkou semkly. Prožívaly jsme křečovité záchvěvy města – trýzněného nálety, míjely jsme domy – obrácené v trosky, viděly jsme rozvaliny bílých činžáků v georgiánském stylu, které mi v dětství připadaly jako vysoké, bělostné útesy, tvrdé a věčné a nezdolatelné.

„Proč nemůže být na světě hezky?“ zoufala si maminka. „Proč to všechno musí někdo kazit? Proč nemůžeme jednoduše žít a být šťastní?“

Přišlo mi to prostoduché, ale odpověděla jsem jen takhle: „Protože na světě jsou nespravedliví lidé a s těmi se musí bojovat.“

„Kéž bychom se usadily v Americe,“ odpověděla. „Tam žádnou válku nemají.“

Bombardování jí ničilo nervy. Hroutila se. Před spaním usrkávala mléčné nápoje, ale nepomáhalo to. Ztrácela na váze a dříve boubelaté tváře teď měla vpadlé, což jí dodávalo na éterické ženskosti. Utíkala se k filmovým časopisům a sledovala, jak hvězdy přispívají k mobilizaci. „Být tak v Americe,“ vzdychala. „Tu nikdy bombardovat nebudou. Tady jsme moc na ráně, moc na ráně.“

„Neplač, mami.“

„Já vím. Měla bych se vzchopit.“ A s tím si osušila slzy, přemalovala si rty a napudrovala nos.

Když jsem ale v noci ležela v posteli, představovala jsem si německou invazi a hákový kříž vlající nad Buckinghamským palácem a Parlamentem a to, jak nás pochytají a odvedou někam, kde jsem si to nechtěla ani představovat.

Z Londýna se vytratily barvy. Vojenské uniformy přetřely celou obří metropoli na jednotvárnou khaki. Na dámských oblecích a šatech bylo k vidění příliš mnoho námořnické modři. Vzpomínala jsem si, že před válkou bývalo více červené: více krvavých šatů a bot, více pláštěů rudých jako poštovní schránka, vůbec více karmínové, šarlatové a fuchsiové. Účesy také bývaly nápadnější: dříve vlasy zakrývaly po vzoru Veronicy Lakeové polovinu obličeje, místo aby se na zátylku stahovaly nezbytnou sítkou, bránící jim padat do očí při práci u soustruhu nebo datlování do psacího stroje. Byli jsme ve válečné

pohotovosti a frivolnost se nepřipouštěla. Italy odvezli a internovali a Belgičané se mohli udržet při pokusech vykouzlit z přidělů své úžasné cukrovinky.

Odmala jsem v kadeřnictví stávala po matčině boku, podávala jí vlásenky a sponky, a rozmrzele se nechávala poučovat o celém jejím umění. Posílala mě na jednoduché pochůzky: ke Steckynovi na Wardour Street pro přehozy přes ramena, noční čepce a sítky na vlasy. Ostatní si hromadili nitě – a my zatím po ulicích a v autobusech pozorně vyhlížely zatoulané vlásenky a sbíraly je do kabelek, protože jsme věděly, že kov na jejich výrobu se přesměroval do výroby letadel, přileb, lodí a bomb, a že těch pár kousků oceli je třeba vyhledávat a čas od času, když nejsou k dostání, i uchovávat pod zámkem na bezpečném místě.

Po škole a o nedělních dopoledních jsem si osvojila všechny kadeřnické postupy. Dodnes je mám v prstech. Koho jsem stříhala? Matky mých spolužaček a někdy přímo spolužačky samotné. Znaly mě jako kadeřnickou dcerku a nepouštěly mě do svého klokotajícího společenského života. Skutečné přátele jsem měla v Soho. Jak mi bylo, když šestnáctiletá Gabriella přihlížela zatčení svého otce a starších bratrů, které coby příslušníky znepráteného národa čekal internační tábor, přičemž ji samotnou před stejným osudem uchránilo jen to, že se narodila v Anglii? Pomyslela jsem si: „Bojujeme proti fašismu, ale kdo jsou tady ti skuteční antisemité?“ Gabriella, jejíž otec mě naučil jíst špagety vidličkou a lžící, po každé mou matku zdravil ťuknutím do klobouku a mírnou úklonou a obdivoval se jejímu elegantnímu kostýmku a kloboučku s decentním zkráceným závojičkem? Nebo školačky, jejichž tatínkové dostávali medaile za službu u RAF, námořnictva nebo pozemních jednotek – a které mě nikdy nepozvaly na oslavu narozenin?

Bylo mi sedmnáct, dokončila jsem školu a chtěla jít studovat umění. Lákala mě Sladeova univerzita, kde se před třemi desítkami let naučil malovat Žid Mark Gertler, jehož práce zachycovaly barbarštější a méně poklidný život než ozdobná dílka Duncana Granta nebo úsporné, pochmurné krajiny Paula Nashe, tíhnoucí k abstrakci. Stála jsem o život studentky umění, o únik před buržoustkou konformitou svých spolužaček. Četla jsem Bertranda Russella – samozřejmě ne filosofii, ale pamflety o volné lásce a manželství.

Strýček Joe se ovšem nechal slyšet, že jestli chci být umělkyní, může mi zařídit místo v kanceláři. Stala bych se *reklamní* malířkou a spolupracovala na přípravě kampaní na mléčné nápoje nebo pomáhala lidem zvládnout život za války tím, že bych navrhovala ilustrované pamflety, poučující ženy v domácnosti, jak vyjít s přidělem, nebo je vyzývající, aby si šetřily nitě. Nakonec se mu povedlo mé sebevědomí nahlodat. Mohla jsem snad doufat, že ze mne bude něco víc než amatér – kreslící si sám pro sebe? A jestliže mi strýček nehodlal školu zaplatit, bylo rozhodnuto. Práci jsem přijala. Ráno co ráno jsem docházela do centra města, tam uvařila čaj, oběhala pochůzky a pak se pokoušela něco pochytit pozorováním mužů s vyhrnutými rukávy a s kravatami kolem krku. Bohužel to byla banda nudných patronů, buď příliš starých, aby šli do boje, nebo zatím čekajících na svůj povolávací rozkaz.

Nakonec mi svěřili menší úkol. Reklamu na „dámskou hygienu“, určenou do časopisu pro ženy. Biologická fakta v ní byla tak důkladně zamlžena, že jsem nakonec prostě zachytila ženu s bolestným výrazem, usazenou v křesle. Můj nadřizený se dostavil a výsledek si prohlédl. „Neberu,“ odsoudil jej. „Tohle by pasovalo k projímadlům.“